բաղանալով, ապառիկներից ժողովեցի 27 ր., որը ներկայացնում եմ խմբագրութեանդ: Մնում է Մարիամ և Մագթաղ Տէր-Ներսէսեանների, Մանաջիհր Մելիք-Սուլթանեանի և Մանուէլ Ամիրխանեանի վրա 14 ր., ապառիկ, որը յոյս ունեմ յիշեալ պարոնները և տիկինները ինքնայօրժար կը բարեհաճեն ուղարկել «Մշակի» խմբագրութեան:

Վերջացնելով ընկերութեան հաշիւը, պարտք եմ համարում յիշեցնել պ. Ն. Տէր-Ներսէսեանցին, որ 278 ր. շահը դեռ ևս մնում է նորա վրա անվճար:

Արսէն Թումախեան

ՆԱՄԱԿ ՔԱՆԱՐԱԳԱՋԻՑ

Օգոստոսի 25

Թէև իմ չնչին լուման ձգել էի սովելոց գանձանակի մէջ, նորէն կարդացի ձեր յարգելի «Մշակ» լրագրի № 132-ի մէջ սովից յառաջացած թշուառութիւնների մասին, որը ցան ու ցիր է արել մեր անօգնական հայրենակիցներին ու թշուառ մանուկներին, և քշել է մինչ Կ. Պոլիս, և ինչպէս անդ ընդունվել են ազգի բարերարներից և բարերարուհիներից խնամվելու համար (փառք և պատիւ նրանց) և թէ ինչպէս մեր սրբազան պատրիարքն յորդորել է ժողովուրդին դէպի գթութիւն և օգնութիւն այն թշուառներին, և բարեհաճել է մեծ գումար պարտք առնել ազգի թշուառութիւնն թեթևացնելու համար անխիղճ սովի ճանկերից. վասնորոյ ինձ պարտք համարեցի կրկնել իմ կարողութեան չափ օգնել մեր թշուառ եղբարց և քերց, ուղարկելով սրա հետ քսան և հինգ ր. (25 ր.) դրամ, կը խնդրեմ հասցնէք սովելոց մասնաժողովին այս իմ փոքրիկ նուէրը:

Քանի անգամ տեղիս հայ վաճառականներից խնդրվեցի, որ սրանք էլ օգնութեան մասնակցէին. իմ խնդիրն թողին անկատար, որովհետև իրենց նման հարուստ չէի, ուշք դարձնէին, և իրենք էլ առաջ չընկան, իրանց անձնական օգուտն ազգի օգտից վեր դասեցին, ու մեր թշուառ հայրենակիցներին թողին անօգնական. ես կարծեցի ուրիշ տեղեր հասցրած կը լինէին իրենց նուէրները, բայց տարաբաղդաբար և ոչ մի տեղ չը կարդացի ասոնց նուիրատուների անունները, բացի երկու ընկերների, որոնց կուղղեմ իմ ջերմ շնորհակալութիւնը: Վերջացնելով նամակս, յարգոյ խմբագիր, խնդրեմ տեղի տաք ձեր պատուական լրագրի մէջ:

Աւետիք Փանեանց

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻՑ

Սեպտեմբերի 3-ին

Հրաւիրված լինելով հայ-կաթօլիկ երիտասարդ Սիմօն Տէր-Մարտիրոսեանի հարսանիքին, մի փոքրիկ խումբ՝ լուսաւորչական և կաթօլիկ հայերս ուրախանում էինք միասին: Հացկերոյթի ժամանակ պատուելի Մանուկ քահանայ Տօնօյեանց դարձաւ դէպի հանդիսականները մօտաւորապէս հետևեալ խօսքով:

«Սիրելի եղբայրներ: Մենք որ այսօր հաւասարապէս ուրախանում ենք այստեղ, հայ-կաթօլիկներ և հայ-լուսաւորչականներ, առանց կրօնի խտրութեան, որպէս մի ազգութեան զաւակներ, մեզ համար սուրբ պարտականութիւն է յիշել որ մենք ունենք հարազատ եղբայրներ Թիւրքաց Հայաստանում, որոնք տանջվում են սովածութիւնից և այսպէս շատերը նրանցից իրանց արիւնով և կեանքով պաշտպանում են հայի պատիւը և իրանց կեանքը զոհում են: Մենք պարտական ենք նուէրներով մեր օգնութիւնը հասցնել Թիւրքաց Հայաստանի մեր եղբայրներին: Եթէ պատւում էք այս հարսանիքը, յիշեցէք և մի մոռանաք մեր եղբայրների ներկայ վիճակը:»

Պատուելիի խօսքին իսկոյն արձագանք տուեցին ներկայ գտնվածները և սեղանի կառավարիչ պ. Յակոբ Աստոյեան, իսկոյն սկսեց նուիրատւութիւն հաւաքել, որից գոյացաւ 33 րուբլ գումարը: Ահա ուղարկելով խմբագրութեանդ այդ գումարը, խնդրեմ հասցնել նրան «Միացեալ ընկերութեան» ձեռքով «Սովելոց մասնաժողովին», կամ հասցնել նոյն ընկերութեանը գործադրել հայ ազգի ներկայ անհրաժեշտ պէտքերին:

Նուիրողներն են. Մանուկ քահանայ Տօնօյեան 1 ր., Մաշտեսի Սարգիս Խաչօյեան 10 ր., Գրիգոր Սպօռչիկեան 10 ր., Յակոբ Աստօյեան 2 ր., Մէլիք Սօզօղեան 2 ր., Սիմօն (հացագործ) 2 ր., Օհաննէս (հիւսն) 1 ր., Պօղոս Յակովբեան 1 ր. Աւագ Յակոբեան 1 ր. 50 կ., Նազարէթ Գասպարեան 1 ր., Անյայտ 45 կ., Պետրոս Բէպուրեան 1 ր. և փոստի ծախս: Ընդամէնը 33 րուբլ:

Պետրոս Բէպուրեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Սեպտեմբերի 12

Հայկական Թատրօնի առաջին ներկայացման ուզեցի գնալ, դժբաղդաբար օր առաջ տոմսակ մը չառնելուս պատճառաւ տեղ չը կար, ճարըս հատաւ, 3 րուբլի վճարեցի և օրքէստրի մի տոմսակ առի. ես կարծեցի թէ օրքէստրի տոմսակը յատուկ տեղ ունի նստելու, բայց ափսոս, վերջը հասկացայ թէ նուագածուներուն կարգը նստելու արժէք ունի եղեր առած տոմսակս, առաջի բերան ամըչցայ նուագածուաց խմբին խառնվելու, մինչև վերջը ոտքի վրա կանգնելէ ալ վախենալով, ամենայն երկիւղածութեամբ գնացի թմբուկ ածողին տեղը նստայ: Հազիւ 2 վայրկեան նստած էի, թմբուկին տէրը հասաւ, խոշոր աչքերը բանալով տեղը պահանջեց, վեր կացայ, մէկ վիօլօնիստին տեղը պարապ էր, իսկոյն այնտեղ բազմեցայ, վիօլօնիստն ալ եկաւ, տեղէս ելայ, բասօ պրոֆօն, տօյին ետևը կըծկըտեցայ, նա ալ եկաւ, վերջապէս կարգաւ ամեն մէկ նուագածուներուն աթոռներուն վրա երկերկու վայրկեան նստելով և վերկանգնելով ուզեցի chef dorchestre-ի տեղը յափշտակել, այս սրբապղծութեան ալ չը համարձակելով, առջի երեք րուբլիանոց տեղս վերադառնալու որոշումը տուի, այսինքն գնացի կըռնակըս պատին տալով կանգնեցայ. պատին վրա այնքան կիր կար, որ ալիւրաթաթախ ջաղացպանի բանւոր դարձայ: Վնաս չունի, ես հայ բեմը սիրում եմ, այն գիշեր ալիւրի մէշօքի մէջ ալ գլուխ մտցնէին և գլխի վար թատրօնին առաստաղէն կախէին, դարձեալ պիտի համբերէի, միմիայն, լաւ կը լինէր եթէ նստարան չը գտնված ժամանակը օդի մէջ կանգնելու տեղ չը ծախէին, կամ գոնէ մէկ ու կէս րուբլի առնէին փոխանակ երեք րուբլի, որովհետև կանգնած տեղիցս հազիւ հազ բեմին կէսը կարողանում էի տեսնել:

Ես հափս կը ճանչնամ, թատրօնի դերասաններու խմբին համար բէցէնզիա կամ կրիտիկա գրելու անկարող եմ, այս նուրբ պաշտօնը աւելի յաջողակներուն թողնելով. մի քանի բան յիշեցնեմ: —Նախ և առաջ այն գիշերվան «Տէրէզա» պիէսային մէջ հարիւրաւոր անգամներ «վասն զի» բառերը կրկնվում էին ինչպէս և յաջորդ պիէսաներուն մէջ, երկրորդ—ողի Հայաստանի կենդանի պատկերին մէջ Մուշ, Վան, Սիս, և Դուինի աւերակները կային, և ամենից հռչակաւոր Անին մոռցվել էր, այս բանը աններելի է. աւերակաց լուսանկար պ. Քիւրքճեանն ալ ամիսներով Անւոյ աւերակները նկարեց, փոխանակ Վանայ Շամիրամի պարիսպները նկարելու. եթէ հայ թատրօնի հայրենասէր կօմիտէն Անին մոռանայ, ժողովրդին Անի ասես, պիտի պատասխանէ թէ այնպէս բան չը կայ: Երրորդ,—անտրակտի ժամանակ վերջին զանգակը խփվելէն և վարագոյրը բացվելէն յետո կօշիկներու աչագին կըճռոց և շըշընկոցներով և դռներու աղմկալից բախումներով շատերը թատրօն կը մտնեն խաղը խանգարելու: Շատ անախորժ է այս սովորութիւնը. եթէ հանդիսականաց ուշադրութիւնը դէպի իրենց գրաւելու համար կտենեն այս թեթևամիտները, այսպիսի նախատեսութեան հարկ չկայ, որովհետև սոքա այնքան տեսնված և ճանչցված մարդիկ են, որ ոչ ոք ուշադրութիւն չի դարձնէր: Այս սովորութիւնը կայ Եւրօպայի թատրօններու օթեակներուն մէջ, խաղը սկսվելից յետոյ կը գան որպէս զի բազմականք ուշ դարձնեն նոր եկողներուն, բայց և այնպէս անձայն կը գան առանց խանգարելու:—Թոյլ տուէք ինձ ասել թէ «Լիսի Դիզիէ» ներկայացման գիշերը ճշմարիտը խոստովանելով յիմարանոցը դրկվելու չափ պ. Ադամեան լաւ խենթեցաւ և օրիորդ Աստղիկը իր մաչուան յուղարկաւորութեան հանդէսը կատարելու չափ լաւ մեռաւ:

Կըռօ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ս. Պետերբուրգի հայ ուսանողներից մէկը խնդրում է մեզ յայտնել, թէ նա արդէն սկսել է թարգմանել ռուսերէն լեզուով Րաֆֆիի «Խենթ» անունով վիպասանութիւնը և դիտաւորութիւն ունի այս ընծայել տեղային պարբերական հրատարակութիւններից մէկի մէջ:

—

Մեզ հաղորդում են, թէ մի ընտանիք ԹԻՖԼԻՍԻՑ գնացած է եղել որպէս ուխտաւոր Թելէթ գիւղը, այնտեղից վերադառնալու ժամանակ, ճանապարհին աւազակները յարձակվում են նրանց վրա, կողոպտում են, մի քանիսին սպանում են. ազատվում է մի երիտասարդ միայն:

—

ԱՑԳԵՀԱՏ գիւղից գրում են. առանց այդ գիւղի բնակիչների համաձայնութեան Էջմիածնի սինօդի հրամանով մի նորընծայ քահանայ ուղարկվել է ժողովրդին հովուելու: Գիւղացիները չեն ընդունում նրան, բողոքում են, ասում են քահանային, որ հեռանայ իրանց գիւղից, բայց քահանան չէ ընդունում: Այժմ գիւղացիները վճռել են իրանց մէջ ամենևին եկեղեցի չը գնալ, և նրան ոչ մի եկեղեցական խորհուրդ կատարել չը տալ:

—

ՂԱՋԱՂԱՆ գիւղից գրում են. աւազակները մտնելով Ս. Պ.-ի տունը գողանում են բաւականաչափ պատրաստի փող և արծաթեղէններ: Աւազակները բռնվեցան. յայտնվեցաւ, որ բոլորն էլ ազգով հայ են: Գողացած փողերի մի մասը յետ են ստացել:

—

ՀԱՂՊԱՏԻՑ գրում են. մօտաւորապէս երկու տարի է, տեղային դպրոցը փակված է: Հայր Խ. վարդապետը այդ ուսումնարանի անունով փողեր հաւաքեց, որ միւս անգամ բաց անէ դպրոցը, բայց մինչև այսօր յայտնի չէ, թէ հայր սուրբը ինչ արեց իր հաւաքած փողերի հետ:

—

ՇՈՒՇՈՒՑ գրում են՝ գողութիւնները քաղաքի մէջ և աւազակութիւնները քաղաքի շրջակայքում դարձեալ շարունակվել սկսեցան: Սեպտեմբերի 3-ին, անյայտ չարագործներից մի կօզակ սպանվեցաւ բուլվարի մօտ: Մութը պատելուց յետոյ փողոցներում միայնակ անցնելը անհնարին է դարձել: Ամեն բոպէ կարելի է հանդիպել սրիկաների:

—

Ռուսաց «Берегъ» լրագրի № 163 բանասիրականի բաժնում տպված է մի յօդուած հայերի մասին «Новѣйшія свѣдѣнія о жителяхъ Турецкой Арменіи» (ամենանոր տեղեկութիւններ Թիւրքաց Հայաստանի բնակիչների մասին) վերնագրով: Յօդուածը ստորագրված է Ենգիբար Յովհաննէսօվ:

—

Մեզ պատմում են որ սեպտեմբերի 5-ին Թիֆլիսի «Շաւի գիւղ» ասված Հալաբար Թաղի մի մասում անձրևի հետ միասին մանր գորտեր ես թափվեցան երկնքից: Այս բանը սոսկում պատճառելով բնակիչներին, Աստուծու պատուհաս և կամ նոր գալիք մի մեծ պատժի գուշակութիւն է կարծվում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԵՐԻ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՄԷՋ

Էրզրումից օգոստոսի 24-ին գրում են Վիէննայի «Politische Correspondenz» լրագրին.

Ամենահամբերատար ժողովուրդը Թիւրքաց կայսրութեան մէջ—անտարակոյս, հայոց ժողովուրդն է: Հայերը դարերի ընթացքում միշտ հարստահարված են եղել. նրանց ազգային և կրօնական զգացմունքը ենթարկված է եղել հազարաւոր վիրաւորանքների, նրանք կրել են անընդհատ վնասներ իրանց վաստակների վերաբերութեամբ և երբէք կեանքի ու կայքի ապահովութիւն չեն ունեցել, այսու ամենայնիւ, ոչ մի ժամանակ չեն դիմել ինքնապաշտպանութեան: Նրանք երբէք իրանց բողոքը չեն յայտնել զէնքով և ապստամբական ցոյցերով: Միակ միջոցները, որոնցով նրանք արտայայտում էին իրանց ցաւերը, էին՝ աղերսագիր Բ. Դրան անունով, խնդիրներ Կ. Պօլսի պատրիարքի անունով, աղաչանքներ տեղային նահանգապետներին,—ահա բոլորը, ինչ որ անում էին հայերը, որոնց խնդիրները, կարելի է, հէնց իրանց խղճութեան պատճառով մնում էին առանց հետևանքի և ոչինչով չէին փոխում Հայաստանի թշուառ դրութիւնը: Բայց վերջապէս, հայերի համբերութիւնն էլ հատաւ, և նրանք չեն գտնում փրկութեան մի ուրիշ ելք, մի ուրիշ հնար, բացի նրանից, որ իրանց բողոքը յայտնեն զէնքով: Զէյթունի բարձրաւանդակների վրա բնակվող հայերը ապստամբվեցան—ահա օրվայ նշանաւոր նորութիւնը: Երևելի և ամենից յարգված Պապիկ իշխանը առաջնորդում է ապստամբներին, որոնք այժմ իրանց յարձակումներով սարսափի մէջ են ձգել Վերին—Հայաստանի կողմերը: Մի ուրիշ շարժման կենտրոնը զետեղված է Հին-Բայազէդի հարաւային կողմերում: Ապստամբված հայերի զօրաբաժինը ամենասաստիկ կերպով ուժ և զօրութիւն է ստանում: Սկզբում 1200 հոգուց բաղկացած մի խումբ, որ դուրս էր եկել Մուշի գաւառից, մինչև Հին-Բայազէդին մօտենալը, այնքան բազմացաւ, որ նրանց թիւը հասաւ 2,800 հոգու, որոնք ուղղէն սկսել են գործը: Վանից հաղորդում են, որ այս ապստամբները այրեցին եօթը քրդաբնակ գիւղ: Այդ շարժման տարածվելու օգտին պիտի նպաստէ և այն նշանաւոր իրողութիւնը, որ Ջուլամէրիկի կողմերում նոյնպէս ապստամբվեցան հայերը (գլխաւորապէս նեստորական աղանդի):*) Նրանք հանդիսաւոր կերպով ընդունեցին հռչակաւոր Մար-Շիմօնին (**) որպէս իրանց քաղաքական և զինուորական գլխաւոր, և երդուեցան անպայման կերպով հնազանդվել նրան մինչև մահ: Մար-Շիմօնը առաջ տարաւ իր բանակը դէպի Վանի կողմերը: Դուրս գալուց առաջ նա դիմեց դէպի առանձին զունդերի հրամանատարները իր ուղելից ճառով, որի մէջ նրանց ուշադրութիւնը դարձնում էր այն կէտի վրա, թէ ո՛րպիսի «որբազան նշանակութիւն» ունի սկսվող պատերազմը «ժողովրդի և կրօնի» համար: «Հայերը—ասաց նա—ոչնչացան: Նրանք արիւնաքամ եղան ճակատագրի ծանր հարուածների տակ: Այժմ աստուածային արդարադատութիւնը զարթեցնում է և մեր ազգը մի նոր կեանքով, որը մենք, այսու ամենայնիւ, պէտք է մեր արիւնով ստանանք: Ձեր կռիւը պէտք է լինի միայն զինուորված ուժերի և փաշաների հետ, որոնք կառավարութեան գլխաւորներ են: Բայց ձեզ համար պէտք է մնան որպէս սրբութիւն բոլոր մասնաւոր ցեղերի իրաւունքները, և մեր երկրի ամեն մի բնակչի պատիւը, ինչ կրօնի և ինչ ազգի պատկանէին նրանք: Իւրաքանչիւր անկարգութեան համար, որ կարող էր վնասել մեր գործին, ես կը պահանջեմ խիստ պատասխանատւութիւն: Նա, որ զինուորվում է Աստուծոյ և ազգի անունով, չը պիտի արատաւորէ իր զէնքը անշահ անգթութեամբ: Ի նկատի ունեցէք այդ բոլորը:» Այս շարժումների պատճառով Թիւրք կառավարութիւնը գտնվում է խիստ անհաստատ դրութեան մէջ: Վանի գլխաւոր նահանգապետ Սամիհ-փաշան ունի իր ձեռքի տակ զօրքերի շատ աննշան մի թիւ, թէև ամենից առաջ վտանգը նրան է սպառնում: Նա ժողովեց, իրաւ է, բռնիֆ-

*) Այստեղ մի սխալ է անում պ. թղթակիցը, որովհետև Ջուլամէրիկի մէջ նեստորական հայեր չը կան, այլ կան այնտեղ լուսաւորչական հայեր, որոնք բնակվում են այդ լեռնային երկրի անմատչելի բարձրաւանդակների վրա, և այնտեղ գտնված Ջօլօ կոչված ասորի ցեղի հետ վայելում են մի տեսակ անկախ դրութիւն: Իսկ Ջօլօնները իսկապէս նեստորական են:

**) Մար Շիմօնը նեստորականների պատրիարքն է, որը մի և նոյն ժամանակ ընդունված է որպէս երկրի իշխանը:

Ծան. խմբ.

ներին և ձեռք առեց բոլոր միջոցները, որպէս զի Հայաստանում ցրված զօրքերը կենտրոնացնէ Վանի չորս կողմում: Նա կանչեց իր դրօշի տակ և քրդերի մի քանի խումբեր: Բայց մինչև նա կը պատրաստվի կատարելու իր պատերազմական գործողութիւնները, կանցնեն շաբաթներ, և շատ կարելի է, մինչև այն ժամանակը ապստամբները մեծ հարուածներ կը տան նրան: Կ. Պօլսից շուտափոյթ օգնութիւն ստանալու համար յոյս չը կայ: Պատերազմական վեզիրը պարզապէս յայտնեց մայրաքաղաքից Հայաստան զօրք ուղարկելու անկարելութիւնը: Վիլայէթի գլխաւոր քաղաքում (Երզրումի մէջ) դեռ ամեն ինչ խաղաղ է, բայց այստեղ վախենում են, որ հայ բնակիչների մէջ կը յուզվի յանկարծակի շարժում: Բարձր Դուռը երկար ժամանակ հայերի գլխին խաղ էր խաղում, իսկ այժմ այդ խարդախված կառավարութեան հին և նոր մեղքերը, ինչպէս երևում է. սարսափելի կերպով պատժված կը լինեն»...

«БЕРЕГЪ» ԼՐԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

«Берегъ» լրագրին գրում են Երզրումից հետևեալը:

«Այս տարվայ հունձը Հայաստանի մէջ անսպասելի կերպով լաւ էր: Հացի գինը բաւական էժանացաւ և պէտք է ենթադրել որ ամենակարճ ժամանակամիջոցից յետոյ աւելի կէժանանայ: Շատ վաճառականներ, որոնք անցեալ տարվանից մեծ քանակութեամբ հաց էին պահել, յուսալով թանգ գնով ծախել, մեծ վնասներ կը կրեն և չափազանց նեղացած են, որ իրանց յոյսերը չը կատարվեցան:

Որովհետև մի քանի ամիս սրանից առաջ Եւրոպայի մէջ լուր տարածվեցաւ Հայաստանի մէջ եղած սովի մասին, հայոց պատրիարք Ներսէսը հարցրեց Երզրումից, թէ այդ լուրերը մինչև ինչ աստիճան ճիշդ են: Նորերումս պատրիարքին պատասխանեցին, որ այստեղի վիլայէթի մէջ աղքատութիւն նըշմարվում էր, բայց սով չը կար: Բացի այդ պատրիարքին հաղորդեցին, որ հայերի սովամահ լինելու լուրը սխալ է: Սովից այստեղ իսկապէս ոչ մի մարդ չէ մեռել: Թէպէտ անգլիական հիւպատոսը և Թիւրքաց կարանտինի բժիշկը կամենում էին համոզել Եւրոպային, որ Հայաստանի մէջ սով է տիրում, այնուամենայնիւ չը կարողացան մատնացոյց լինել հայի սովամահ լինելու և ոչ մի փաստի վրայ: Միայն Վանի նահանգի մէջ հինգ կամ վեց քիւրդ է մեռել իբր թէ սովից, բայց նրանց մահվան պատճառի մասին դրական տեղեկութիւններ չը կան:

Օրերումս դուրս գնաց Երզրումից Բեկկեր-փաշա իր ուղեկիցների հետ: Նրանց հետ ուղևորվեցաւ և անգլիական հիւպատոս պ. Տրօտտըր: Բեկկեր-փաշայի և նրա ուղեկիցների ներկայութիւնը Երզրումի մէջ երկրի համար ոչինչ հետևանքներ չի ունենայ և դրանց ճանապարհորդութեան համար արած ծախսերը ապարդիւն կարելի է համարել: Բեկկեր-փաշա ինքը այս բանը շատ լաւ հասկանում է, բայց իր ստացած ահագին ռոճիկը ստիպել է նրան չը հոգալ իր ճանապարհորդութեան հետևանքների մասին»:

Մի և նոյն լրագրի մէջ նորերումս մի այլ թղթակցութիւն էր տպված, որ բոլորովին հակառակ մտքեր էր յայտնում Հայաստանի մէջ եղած սովի մասին:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

Լոնդոնից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են, որ անգլիական կառավարութիւնը դիտաւորութիւն չունի զիջումներ անել Բ. Դրանը չերնոգորիական հարցի վերաբերութեամբ: Անգլիան պնդում է, որ Թիւրքաց կառավարութիւնը զիջէ Չերնոգորիային Դուլցինիօի նահանգը այն սահմաններով, որ ցոյց են տուել պետութիւնները:

«Լոնդոնի «Daily News» լրագրին գրում են Հռոմից, որ պետութիւնների ընդհանուր մի գրութիւն պատրաստելու համար առաջ եկած դժուարութիւնները գրեթէ բոլորովին հեռացրած են և պետութիւնների գրութիւնը շուտով կը յանձնվի Բ. Դրանը: Թիւրքաց կառավարութիւնը հեռագրով պատուիրեց իր ներկայացուցիչներին օտար պետութիւնների մօտ, որ նրանք միջնորդեն ծովային ցոյցը մի քանի ժամանակով յետաձգելու համար: Թիւրք դիպլօմատների միջնորդութիւնը ոչ մի տեղ լաւ ընդունելութիւն չը գտաւ: Այստեղ հաւատացնում են, որ Ֆրանսիական նաւատորմը շուտով ուղևորվելու է Րագուզա, բայց նրա ստացած հրամանները զանազանվում են այն հրամաններից, որ տուել են միւս պետութիւնները իրանց նաւատորմներին: Շուտով Բ. Դրանը մի գրութիւն կը ներկայացնվի հայկական խնդրի վերաբերութեամբ:

«Times» լրագրի Հռոմի թղթակիցը գրում է, որ իտալական կառավարութիւնը, ցանկանալով Անգլիայի հետ համաձայն գործել, ուշադրութիւն չը դարձրեց Ֆրանսիայի առաջարկութեան վրա նաւատորմին տուած հրամանները սահմանափակելու մասին: Այսպիսով անգլիական և իտալական ծովապետները միատեսակ հրամաններ ունեն: Որպէս զի արգելքներ չը պատահեն ծովային ցոյց, կամ մի այլ գործողութիւն անելու ժամանակ, Ֆրանսիական ծովապետը հրաման է ստացել չառանձնանալ և միւսների հետ համաձայն գործել իր ստացած հրամանների համեմատ: Իտալական ծովապետի զեկուցումներից երևում է, որ իտալական և անգլիական օֆիցերների մէջ ամենամօտ բարեկամական յարաբերութիւններ կան:

«Times» լրագրի Փարիզ թղթակիցը գրում է հետևեալ մանրամասնութիւնները ծովային ցոյցի մասին: Պետութիւնները պայմանաւորվել են, որ միացեալ նաւատորմը, մինչև նոր հրամանների ստանալը, կը պահպանի բացառապէս ծովային ցոյցի բընաւորութիւն: Պետութիւնները, իրանց համաձայնութիւնը ցոյց տալու համար, ապստամբ Թիւրքերի և ալբանցիների առաջ կը բարձրացնեն իրանց դրօշակները և դրանով ցոյց կը տան, որ ապստամբները Եւրոպայի հետ գործ ունեն և ոչ թէ չերնոգորցիների հետ: Բացի այդ նաւատորմը ծովային ցոյց անելուց յետոյ կարող է մի այլ գործողութեան անցնել միայն այն ժամանակ, երբ պետութիւնների մէջ դրա մասին մի նոր համաձայնութիւն կը կայանայ: Եթէ պետութիւնների համաձայնութիւնը խանգարվի, ոչ մի պետութիւն չէ կարող շարունակել ծովային ցոյցը, կամ մի այլ գործողութիւն անել ուրիշ կերպ, եթէ պատասխանատուութիւնը իր վրա չառնի:

Լոնդոնից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են, որ Դուլցինիօի հարցը նոր դրութիւն է ստանում: Անգլիական հիւպատոսը Գրինի մէջ, որ մի և նոյն ժամանակ Անգլիայի ներկայացուցիչ է Սկուտարիի մէջ, յայտնեց իր կառավարութեանը, որ Չերնոգորիայի իշխանը հրաժարվում է Գրուդա և Դինօշից, եթէ Թիւրքաց կառավարութիւնը պաշտօնապէս և խաղաղ ճանապարհով Ծացածը կը յանձնի Չերնոգորիային: Չերնոգորիայի այս քայլը ի նկատի ունենալով, Անգլիան և Ռուսաստանը պատճառ չեն ունենայ պնդել, որ Բ. Դուռը յանձնի Չերնոգորիային Դուլցինիօի նահանգը պետութիւնների պահանջած սահմաններով:

«Polit. Corresp.» լրագիրը տեղեկութիւն է ստացել Ս. Պետերբուրգից, որ սխալ է այն լուրը, իբր թէ ռուսաց նաւատորմի վրա զօրքեր կը լինեն ցամաքը իջնելու համար: Այդ լուրը աւելի էլ սխալ է, որովհետև ռուսաց ծովապետ Կրեմերին տուած են նոյն հրամանները, ինչ որ միւս նաւատորմների հրամանատարներին:

«Polit Corresp.» լրագրին գրում են Սկուտարիից, որ Դուլցինիօի մէջ խանութները փակված են: Բոլոր տղամարդիկը զինուորվել են: Ծերերին, կանանց և երեխաներին ուղարկում են Սկուտարի: Ալբանցիները գրաւեցին Պլանինա-Մագուրա, իսկ Թիւրք բեղլիները հեռացան այնտեղից: Պատմում են, որ Թիւրքաց կէս բատալիօն զօրքեր միացել են ալբանցիների հետ: Դուլցինիօի մէջ գտնված Թիւրքաց զօրքերի հրամանատարը ոչինչ չէ անում: Թէպէտ Սկուտարիի մէջ Թիւրքաց զօրքեր շատ կան, բայց նրանց չեն ուղարկում Դուլցինիօ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

Լոնդոնի մէջ հրատարակվող «Standard» լրագրին գրում են Աթէնքից, սեպտեմբերի 10-ից հետևեալը:

Կորֆուի մէջ սպասում են «Գէորգ Թագաւոր», «Էլլադա» և «Օլգա» զինուորական նաւերին, որոնք հրաման են ստացել ալբանական ափերի մօտ մնալ: Ասում են, որ յունաց զինուորական մինիստրին 12 միլլիօն ֆրանկի կրեդիտ է տուած Անգլիայի մէջ զինուորական երեք մեծ նաւեր գնելու համար: Այդ պատրաստութիւնները կատարվում են այն նպատակով, որ յունական կառավարութիւնը հարկաւոր դէպքում կարողանայ ուժով գրաւել այն նահանգները, որոնք վիճակված են իրան Բերլինի կօնֆերենցիայի վճռի համեմատ:

Աթէնքից նոյն լրագրին հեռագրում են, որ սեպտեմբերի 11-ին կամ 12-ին Թիւրքաց կառավարութիւնը կը ներկայացնի իր պատասխանը մեծ պետութիւնների վերջին գրութեանը յոյն—Թիւրքական սահմանագծի վերաբերութեամբ: Այդ պատասխանը ոչնչով չէ զանազանվում Բ. Դրան վերջին պատասխանից նոյն հարցի վերաբերութեամբ: Թիւրքաց կառավարութիւնը այժմ էլ յայտնում է, որ իր համար անկարելի է ընդունել Եւրոպայի առաջարկութիւնները և արդարութեան անունով խնդրում է պետութիւններից, որ նրանք համաձայնեն նորից բանակցութիւններ սկսել, թէ Թիւրքիայի և թէ Յունաստանի շահերին աւելի համապատասխանող նոր սահմանագիծ որոշելու համար:

Յունաստանի մէջ ամեն տեղ բնակիչները կամաւորներ են գրվում: Երկրի մէջ մեծ ոգևորութիւն է տիրում: Ամենքը պատրաստ են զէնքը ձեռքին մեռնել, պաշտպանելով իրանց հայրենիքի շահերը: Թեսսալիայի և Էպիրոսի քրիստոնեայ բնակիչները երկիւղի մէջ են: Թիւրքերը և ալբանցիները ամենայն օր սպառնում են քրիստոնեաներին կոտորել: Անդադար լուրեր են ստացվում մահմետականներից կատարած բռնութիւնների մասին: Այդ նահանգների մէջ բնակիչները իրանց ապահով չեն համարում մահմետականների մոլեռանդութիւնից:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

Վաղարշակերտ, 25 օգոստոսի

Մինչ ցարդ Ալաշկերտում առհասարակ հացի խնդիրը ամեն մարդի խօսակցութեան նիւթն էր, մինչ ցարդ գողերի, աւազակների հարստահարութեան վերաբերեալ բողոքներ, թագրիրներ գրելով կը պարապէին մերազնեայք յԵւրոպային լսելի անել իրանց ձայնը՝ բայց ընդհակառակն Ալաշկերտցին կը մոռնայ այդ ամենը, երբ կը տեսնէ նա, տէրութեան հարկահանը մտրակն ի ձեռին ընդառաջ կանգնած կամ հրամանագրերն ընթեռնլիս: «Տէր Աստուած, ինչպէս խօսք հասկցնենք սորանց, մենք մեր անօթութեան հոգը քաշենք, քրդերի հարստահարութենից ազատել կարենանք, թէ կառավարութեան 4 տարուայ ապառիկ մնացած հարկերն ոչինչ տեղէ վճարենք», այս բոլորով կը բացականչէ ալաշկերտցին յուսահատ ձայնով:

Այո, սովը հեռանալ կը թուի, բայց ոչ բազմաց դռնէրէ. երէկ Քիւրդ-Ալի քիւրդ գիւղում, որը կը գտնվի Ալաշկերտի արևմտեան Տրապիզոնի կարաւանի մեծ ճանապարհի վրա, որտեղ մի քիւրդ Հասօ անունով, իր և իր որդւոց նօթութեան ու ստիպմանց չը կրնալով հանդուրժել, մի և նոյն ժամանակ իր որդիներէն մէկը, որ աւելի բարձր ի ձայն «հայրիկ հաց, հաց» կը պոռար, ճվար, նա՝ հայրն անգթաբար իւր սրտի կսկիծէն կելլէ կամացուկ մը որդւոյ ձեռքէն կը բռնէ, կը քաշէ գերեզմանոցին մօտ ու ողջ ողջ կը թաղէ զայն և յետ ընդկրունկ կը վերադառնայ ի տուն: Բովէններ վրա անցնելով սոյն սարսափելի անցքը, իւր դրացիքն իմանալով կը վազեն, կերթան և հողի բըլըրակի տակէն կիսակենդան դուրս կը բերեն 12 տարեկան մանուկը: Այսու ամենայնիւ ալաշկերտցին քաղց ու հարստահարութեանց տոկունութեամբ տանել գիտէ իւր հայրենիքում, բայց այսօր կառավարութեան ծանր հարկ մը վճարելուն մի երբէք: Զի Օս. կառավարութիւնը պատեհ միջոց գտնելով, գիւղերը յետս կասեցունել իրենց շարժողութենէն ձեռնամուխ եղած է սորանց 1/3—1/4-ին ցորեն՝ գարի, կորեկի նոր բերքն ու արդիւնքը և ազգային ի նպաստ սովելոց տրված նուէրները թշուառներուն ձեռքէն կորզել, յափշտակել, որով լքեալ ժողովուրդ մը ցրուելու և ի չիք դարձնելու ամենադիւրին ճանապարհն այս է:

Այս մասին տեղումս քանիցս անգամ ժողովքներ եղան ընդ նախագահութեամբ մեծ. Մկրտիչ էֆէնդիի, բայց ապարդիւն եղաւ իւր ջանքը. քանզի Յովհաննէս վ.-ը., որ ատենէ մը ի վեր տեղս կը գտնուի իրան խնդրուեցաւ, որ ինքն մի քանի տեղական անձինքներով գնայ ի Կարին յայսմ հարկաւոր խնդիրքն ու բողոքը մատուցանէ, ում անկ է, թերևս յաջողվի նմա ցվերջ սովոյն յետաձգել տալ այժմ հաւաքելի հարկաց: Երևի նորին գերապատուութեան փոյթը չէ իւր հօտի այս օրհասական տագնապը, թէև միշտ կը խօսի նա, թագրիրներ կը գրէ, շատերուն աչքը թող կը փչէ, առանց արդիւնք մը ի դուրս տալոյ, բացի վնասուց, որ երևեցաւ 1877 պատերազմական տարին: Խըմբագիր տէր, այս խնդիրքը յանձնառու չը լինելով հանդերձ, չոգաւ նա ի Ղարա-Քիլիսէ և անտի ի Վանս ս. Յովհաննու, Պայազդէն բռնած մինչ ի Ղարա-Քիլիսայի մերձականները Պարսկաստանի և Տաճկաստանի ջալալցի քիւրդ ասպատակները աւարի առնելուց, ջարդ ու փշուր անելուց զկնի:

Այժմ ես յիշեալ վ.-ը. 5—6 տուն զօրպայ քըրդերի կամաւ բերել, բնակեցուցեր է վանքը նոցա օրական պարէն տալով որոնցով վանքում սպանուող բաշմցի Էլ-Աղասիների (ցեղապետներ) ցեղին պատկանող վրէժխնդիր մնող քրդերէն ազատ մնան: Բայց և այսպէս մինչև այսպիսի առաջարկ մը եղած էր հայր սուրբին, գէթ ինքն հանգիստ կը մնար Վաղարշակերտում, սովելոց շտեմարանէն մասն և բաժին ընդունելով իրա և իր 4 փոքրաւորների և նոցա տնեցւոց համար, զոր հակառակ դէպքում կարող էր նա՝ հայր սուրբը հանդերձ իւր հարուստ փոքրաւորներով օգնել բարոյապէս և նիւթապէս սովելոց, որոց քսակները լի են դարձեալ ազգի կոպէկներով և որոնց համար հայր սուրբը կը զլանայ իւր ջանքը այսպիսի ճգնաժամի մը մէջ:

Պօղոս Ց. Մուրադեան

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ. Գ. Տէր-Ղազարեան: Ձեր պահանջը փողը յետ ուղարկել, ոչ մի ռուսաց կամ օտարազգի լրագիր չի կատարի: Մեզ ի՞նչ որ դուք փոշմանվեցիք, մեզ ի՞նչ որ յետադէմ ու մոլեռանդ գլուխ ունէք: Գիտէ՞ք, խօ, սկզբից լրագիրներից որը մոլեռանդ է, որը առաջադիմութիւն սիրող է. կարող էիք սկզբից մտածել, գրվել ձեր սիրած մոլեռանդ և ազգութիւնը սպանող լրագրին և չը գրվել այն լրագրին, որի առաջադէմ մտքերից ձեր ուղեղը վախենում է, ինչպէս դժոխքից: Միւս տարուց կարող էք գրվել մի մոլեռանդ, խաւարասէր և բթացնող լրագրին: Ինքներդ դորանից անկասկած չէք խելօքանայ, բայց «Մշակի» համար մեծ կորուստ չի լինի, եթէ վաղարշապատցի Գ. Տէր-Ղազարեանց այլ ևս նրա բաժանորդ չի լինի: Հաւատացնում ենք ձեզ որ չենք էլ մտածի անգամ՝ դուք կաք, թէ չը կաք աշխարհիս երեսին:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ